

УДК 316. 772

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ В КОНТЕКСТІ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПІДХОДУ: ЕВРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДОСЛІДЖЕННЯ

Денисенко І.Д., докт. філос.н., проф., зав. кафедри соціології, політології та культурології ХНПУ ім. Г.С.Сковороди

Стаття присвячена особливостям розгляду соціальних мереж як соціокультурного феномена. Аналізуються загально філософські та соціально-філософські засади, стратегії і методи дослідження соціокультурного підходу. Обґрунтовуються переваги дослідження соціальних мереж з позиції використання провідних методів соціокультурного аналізу – історичного, антропологічного та феноменологічного.

Ключові слова: соціальні мережі, соціокультурний підхід, історичний метод, антропологічний метод, феноменологічний метод.

Постановка проблеми. Революція в інформаційних технологіях, що розпочалася наприкінці минулого сторіччя та охоплює всі області людської діяльності, поступово перетворює сучасний світ у контексті формування його нової структури мережного зразка. Відтак, тема мережної організації сучасного світу поступово стає однією з провідних у соціально-політичному і філософському дискурсах [1–2; 7–9].

Аналіз актуальних досліджень. Особливий внесок у її розгляд внесли дослідження іспано-американського представника системи соціально-гуманітарних наук М. Кастельса. У його трилогії «Інформаційна епоха: економіка, суспільство і культура» (1996) уперше соціальні мережі розглядаються як основа нового типу суспільства, що відповідає інформаційній епосі в розвитку людства, – мережного. Дослідник інтерпретує новий тип соціальної структури через концепт «мережне суспільство», «тому що воно створено мережами виробництва, влади та досвіду, які утворюють культуру віртуальності в глобальних потоках, що перетинають час і простір» [2, с. 505].

Традиційно для сучасної системи філософських знань соціальні мережі (як і будь-який інший елемент соціальної реальності) пропонується аналізувати з позиції різних методологічних підходів (історичного, нормативного, інституціонального, структурного та інших). Однак, на наш погляд, з огляду на особливості процесу становлення сучасних соціальних

мереж, а саме на їхню особисту участь у формуванні нового виду культури – культури реальної віртуальності, найбільш доцільним буде при їхньому дослідженні домінуючу роль відводити соціокультурному підходу.

Очевидно, що саме «у процесі застосування соціально-наукових аспектів соціокультурного підходу виявляються і обґрунтовуються дві взаємозалежні тенденції соціокультурних змін – інституціоналізація, здійснювана за допомогою певних соціокультурних механізмів, та універсалізація як процес розкриття сутнісних сил і здатностей та сил людини, реалізованих у процесі антропосоціогенезу» [4, с. 307].

Виходячи з вищевикладеного, **мета** цієї статті – розглянути сучасні соціальні мережі в контексті реалізації евристичного потенціалу соціокультурного підходу.

Виклад основного матеріалу. Евристичний потенціал соціокультурного підходу формується його загальфілософськими і соціально-філософськими принципами, а також властивими йому методами та процедурами дослідження.

Аналіз сучасної філософської і соціально-гуманітарної літератури свідчить, що найбільше часто, і західні, і вітчизняні соціальні дослідники як загальфілософські підстави соціокультурного підходу розглядають принципи: комплексності; системності; плюралізму; єдності та різноманіття соціального життя та інші [4; 6].

У систему основних соціально-філософських принципів сучасного соціокультурного аналізу філософами, культурологами, соціологами пропонується включати: принцип єдності і взаємозв'язку ідеальних та реальних аспектів соціального життя; принцип єдності і взаємозв'язку «природних» та «штучних» елементів соціального життя; принцип єдності і взаємозв'язку суб'єктивних, об'єктивних та інтерсуб'єктивних аспектів соціального життя; принцип єдності і взаємозв'язку особистісних, культурних та організаційних компонентів соціального життя людей; принцип єдності і взаємозв'язку діяльнісних та структурних характеристик

соціального життя; принцип єдності і взаємозв'язку подійних та повсякденних структур соціального життя; принцип єдності і взаємозв'язку функціональних та динамічних процесів соціального життя; принцип єдності гетерогенних і гомогенних факторів соціокультурного розвитку; принцип інтеграції «системних» і «життєвих» джерел соціуму [див., наприклад, 4, с. 307–309].

Зазначені вище засади соціокультурного підходу, як правило, доповнюються представниками соціальних наук цілою низкою дослідницьких методів, серед яких особливий акцент робиться на використанні історичного, антропологічного та феноменологічного варіантів інструментальних процедур і правил.

При цьому варто також підкреслити, що розгляд сучасних соціальних мереж як соціокультурного феномена передбачає, що останні будуть аналізуватися одночасно у двох аспектах – з одного боку, у напрямку дослідження еволюції соціальних якостей людини як особистості та інституціональних форм її статусно-рольових відносин, а з іншого боку – у напрямку уточнення природи і змісту цих форм, утворених під впливом зовнішніх (навколишнє середовище) і внутрішніх факторів (наука, політика, економіка) розвитку суспільства, що проявляються та існують у певних культурних конструкціях або практиках (у контексті інтерпретації культури одночасно як універсального, так і специфічного людського способу існування та розвитку соціуму).

Таким чином, спроба розглянути сучасні соціальні мережі в контексті використання всього дослідницького арсеналу соціокультурного підходу дозволяє зробити такі **висновки**.

Орієнтуючись на основні методологічні стратегії соціокультурного підходу, у контексті використання, наприклад, історичного методу сучасні соціальні мережі пропонується розглядати не просто як послідовну серію відкриття певних культурних проектів окремими особистостями або групами в різних країнах світу (наприклад, «Facebook» (у жовтні 2003 року

М. Цукербергом у США), «Однокласники» (у березні 2006 року А. Попковим у Великобританії), «Вконтакте» (у червні 2006 року П. Дуровим у Росії) тощо), але і як певним чином структуровані утворення, сформовані розвитком комп'ютерних і телекомунікаційних технологій.

При цьому, слід зазначити, що згідно до міркувань М. Кастельса, ці «нові інформаційні технології є не просто інструментами, які варто застосувати, але процесами, які потрібно розробляти» [2, с. 52]. Очевидно, що в цьому випадку загальфілософські підстави соціокультурного підходу не просто надають можливість перейти від історичного методу до антропологічного, але й доповнити останній інформаційно-технологічною моделлю М. Кастельса.

Отже, у результаті звернення до антропологічного методу сучасні соціальні мережі представляється можливим розглядати, з одного боку, як певні життєві форми / способи існування членів інформаційного суспільства, а з іншого – як пошук / результат адекватного способу існування даних представників такого типу соціуму.

Такі стратегії дослідження впливають із самого змісту антропологічного аналізу, активно розроблювального (М. Шелером, Х. Плеснером, А. Геленом). Наприклад, у контексті міркувань відомого представника німецької філософської антропології А. Гелена людина споконвічно є соціальною істотою, «тому й нема рації говорити про «середовище» стосовно до нього, тому що він живе у світі культури, що визначає його пристосування до практично будь-якого земного середовища, незалежно від клімату або біогеоценозу» [5, с. 43]. І далі, «людина, – стверджує німецький філософ, – не знає, ким і чим вона є, а тому вона не може себе реалізувати безпосередньо, вона повинна впорядковувати себе інститутами» [5, с. 74].

Очевидно, що такі стратегії дослідження дозволяють аналізувати соціальні мережі, насамперед як:

певний механізм (сукупність інститутів), за допомогою якого людина одержує можливість краще справлятися з конкретними проблемами свого життя;

систему різних видів діяльності, кожна частина якої є засобом щодо задоволення певних потреб людини та досягнення поставлених нею цілей;

інтегральне ціле, всі елементи (агенти, взаємини, ресурси) якого перебувають в органічному взаємозв'язку та постійній динаміці.

Як відзначалося вище, виходячи зі змісту соціокультурного підходу, представляється і виправданим, і можливим при аналізі сучасних соціальних мереж доповнити його антропологічний метод дослідження основними положеннями інформаційно-технологічної моделі / парадигми М. Кастельса, які за твердженням самого автора «становлять фундамент інформаційного суспільства» [2, с. 77]. Ці положення полягають у наступному:

сучасні технології мають можливість впливати на інформацію;

сучасним технологіям є властивим ефект «повсюдного впливу»;

усі системи, які використовують інформаційні технології, визначаються «мережною логікою», що дозволяє їм впливати на безліч процесів і організації («ця топологічна конфігурація, стверджує М. Кастельс, – мережа – може бути тепер завдяки новим інформаційним технологіям матеріально забезпечена у всіх видах процесів і організацій» [2, с. 77]);

нові технології досить гнучкі, що дозволяє їм постійно змінюватися та адаптуватися;

нові інформаційні технології з високою швидкістю конвергуються у високо інтегровану систему [2, с. 77–78].

У межах використання феноменологічного методу, який припускає, що «кожна особистість конструює власну соціальну реальність і живе у своєму світі, де сприйняття одних частин цієї реальності в основному розділяється з іншими членами суспільства, а інших – може помітно відрізнятися» [3, с. 75], соціальні мережі пропонується розглядати також одночасно із двох позицій.

З одного боку, як реальну віртуальність (яку, наприклад, М. Кастельс інтерпретує як систему, «у якій сама реальність (тобто матеріальне символічне існування людей) повністю занурена в установку віртуальних образів, у світ переконань, що створюються, в якому символи за змістом не просто метафори, але містять у собі актуальний досвід) [2, с. 504–505], а з іншого боку – як зовсім новий вид культури (культури віртуальної реальності), що відповідає даному рівню розвитку суспільства, тобто всебічно характеризує «поле позачасових, позбавлених місця символічних систем», у якому індивіди конструюють категорії та викликають «образи, що формують поведінку, що запускають політичний процес, що викликають сни та породжують кошмари» [2, с. 505].

Слід зазначити, що звернення при аналізі проблемного поля сучасних соціальних мереж до інших методів соціокультурного підходу (наприклад, структурного, функціонального, позиційного та інших), явно здатне підвищити рівень ефективності їхнього вивчення, і, відповідно, якість очікуваних результатів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буряк В. В. Глобальное гражданское общество и сетевые революции / В. В. Буряк. — Симферополь : ДИАЙПИ, 2011. — 150 с.
2. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс ; [пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкаратана]. — М. : ГУ ВШЭ, 2000. — 608 с.
3. Ковалев Е.М. Качественные методы в полевых социологических исследованиях / Е.М. Ковалев, И.Е. Штейнберг. — М. : Логос, 1999. — 384 с.
4. Резник Ю.М. Социокультурный подход как методология исследований / Ю.М. Резник // Вопросы социальной теории.— 2008. — Том II. Вып. 1(2). — С. 305—328.
5. Руткевич А.М. Теория институтов А. Гелен / А.М. Руткевич // История философии. — М., 2000. — № 5. — С. 39— 101.
6. Черныш Н. Основные понятия и положения социокультурного подхода и специфика их применения в социологии / Н. Черныш, О. Ровенчак // Социология: теория, методы, маркетинг. — 2006. — № 1. — С. 37—53.
7. Barney D. The Network Society (PKC – Polity Key Concepts series) / D. Barney. — Oxford : Polity, 2004. — 216 p.

8. Kilduff M. Social Networks and Organizations / M. Kilduff, W. Tsai. — London : Sage, 2003. — 172 p.
9. Schuler D. Shaping the Network Society: The New Role of Civil Society in Cyberspace / D. Schuler, P. Day. —N.-Y. : The MIT Press, 2004. — 443 p.

СОЦИАЛЬНЫЕ СЕТИ В КОНТЕКСТЕ СОЦИОКУЛЬТУРНОГО ПОДХОДА: ЭВРИСТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ ИССЛЕДОВАНИЯ

И.Д. Денисенко

Статья посвящена особенностям рассмотрения социальных сетей как социокультурного феномена. Анализируются общефилософские и социально-философские основания, стратегии и методы исследования социокультурного подхода. Обосновываются преимущества исследования социальных сетей с позиции использования ведущих методов социокультурного анализа – исторического, антропологического и феноменологического.

Ключевые слова: социальные сети, социокультурный подход, исторический метод, антропологический метод, феноменологический метод.

SOCIAL NETWORKS IN CONTEXT OF SOCIAL AND CULTURAL APPROACH: HEURISTIC POTENTIAL OF RESEARCH

I. Denisenko

The article is devoted the features of consideration of social networks as the social and cultural phenomenon. Total philosophical and social-philosophical grounds, strategies and methods of research of social and cultural approach, are analysed. Advantages of research of social networks are grounded from position of the use of leading methods of social and cultural analysis – historical, anthropological and fenomenological.

Key words: social networks, social and cultural approach, historical method, anthropological method, fenomenological method.